

دنيا له پهنجرهه رووسياوه؛ سهرما و سياسهت له مؤسكو

04-03-2024

نووسه ره كان

زريان روژه لاتى

كورتته : كاتى خوئى روسو گوتبووى له گهرمه سئير حكومهتى ئيستبدادى، له سارده سئير حكومهتى در و له فئيكه سئيريشدا حكومهتى باش داده مزرين. ئيين خه لدوونيش ريشه ي دهولته تى بو بگره و بهرده ي نيوان سارانشين و يه كجئيشينه كان گهراندبووه وه، به لام ئه مه باسئىكى ئالوزه و منيش نامه وئى بئيم سيستمه سياسييه كه ي رووسيا ره نگدانه وه يه كى جوگرافيا و كه شوه و اكه يه تى. به لكو ته نيا ده مه وئى بئيم كه له پشت پهنجره كانى مؤسكو وه، سياسه تئيش له سهرما ده چئى كه پئويسته هه موو كات ئاگات له ئه گهرى دووژمنايه تيبه ك هه بئيت. ئه گهر چركه يه ك لئى خافل بيت، وه ك سهرما سهرت ده ته زئينئى.

بەشى يەكەم

هەواي سارد و شەرى سارد لەگەل ئەمرىكا دىمەنىكى ديارى ئەم رۇژانەي مۇسكۇيە. بەھۆي بەشدارىكردن لە كۇنفرانسىكەو، بۇ يەكەم جار رىم كەوتە ئەو شاره كە پىشتەر باسى جوانىيەكەيم بىستىبوو. راستىيەكەي دىمەنە جوان و سەرنجراكىشەكانى ئەم شاره دەتوانىت جاربه جار كزەي ساردى هەواي زستانەت لە بىربىاتەو، بەلام هەندىكجار سەرماكەي، جوانى و شت نانسى و دەستى مرۇف دەتەزىنى. سىرگەي كە بە تەكسىيەكەي دەبىردم بۇ هۆتيل، بۇ خۇي دەرمانسازە، بەلام بەھۆي خراپى بارودۇخى ئابوورىيەو ئەم كارەش دەكات، دەيگوت من مندالى مۇسكۇم، 54 سالە لىزە دەزىم، ئەم شاره كاتى پاك دەبىتەو و بەفرى لى نامىنى، زۇر جوان دەبىت، بەلام ئەو جوانىيەش كورتخايەنە و هەمووى نزيكەي چوار مانگە لە سالىكدا. دەيگوت رووسيا ولتايكى سارده و شتىكى سەير نىيە ئەگەر هەر لە مانگى ئۇكتۇبەرەو هەتا مايس بەفرى لى بىنى. پرسىارى دۇخى ئابوورىم لىكرد، گوتى بەر لە شەرى ئوكراينا باش بوو، بەلام ئىستا خراپە. سىرگەي دەيگوت رەچەلەكمان دەچىتەو سەر بنەمالەي رۇمانوف كە لە قەيسەرەكانى رووسيا بوون، بۇيە منىش ويستم پرسىارى سياسەتى لىيكەم، بەلام گوتى هەقم بەو يەنەو نىيە، حەزى لىناكەم. ئىدى هەتا گەياندىمىيە هۆتيلەكە باسى دەستەواژە رووسىيەكانى تايەت بە سەرما و چۇنىيەتتى خواردنەوئەي مۇدكاي بۇ كردم كە وەك خواردنەوئەي نەتەوئەي ولتەكەي ناوى دەبرد. گالته ي بە بىرە و شەراب دەكرد و دەيگوت ئەوانە بەرگەي سەرما ناكرن.

راستىيەكەي سەرماي سەخت كە بە رووسىيەكەي مۇرۇزى پىن دەلنىن، پىگەيەكى تايەتتى لە كولتورى رووسيا هەيە و ئەمەش لە ژيانى كۇمەلاپەتتەو بەرگە تاوەكو سياسەت، دەقى بە هەموو شتىك داو. رووسەكان دەلنىن هىچ وەرژىك خراپ نىيە ئەگەر بزانى خۇتى بۇ داپۇشى. لەوانەيە ئەم قسەيە بۇ لى خۇمان كە هەندىك جار گەرماي تاقەتپرووكىنى هاوون دەگاتە نزيكەي 50 پلە، واتايىكى زۇرى نەبن، بەلام دەشى بۇ كولتور و شارستانىيەتى رووسى- ئورتۇدۇكسى واتاي خۇگونجاندىن لەگەل زوقم و سەرماي سىبرىيىيە ئەم ناوچەيە بدات.

كاتى خۇي رۇسو گوتبووى لە گەرمەسىر حكومەتى ئىستىدادى، لە ساردهسىر حكومەتى در و لە فىنكەسىرىشدا حكومەتى باش دادەمەزرىن. ئىبن خەلدوونىش ريشەي دەولەتى بۇ بەرگەوبەردەي نىوان سارانشىن و يەكچىنشىنەكان گەراندىبوو، بەلام ئەمە باسىكى ئالۇزە و منىش نامەوى بلىم سىستەمە سياسىيەكەي رووسيا رەنگدانەوئەيەكى جوگرافيا و كەشوهەواكەيەتى. بەلكو تەنيا دەمەوى بىزم كە لە پىشت پەنجەرەكانى مۇسكۇو، سياسەتتىش لە سەرما دەچن كە پىويستە هەموو كات ئاگات لە ئەگەرى دووژمانىيەكەي هەبىت. ئەگەر چركەيەك لىي خافل بىت، وەك سەرما سەرت دەتەزىنى. ئا لىرەوئەيە كە لە دىدكاي جىپۇپۆلەتىكى زال لە ئىستاي رووسيا، دەبن دەولەت وەك بىنا گەرەكان قايم بىن و چەك و تفاقى بەهيزى هەبن و لە روانگەي ئەمىنيەو بەباشى خۇي داپۇشىنى، تاوەكو دووژمن وەكو سەرما زەفرى پىن نەبات. سالى 1939 چەرچل سەررۇكەوئەيىرانى بەرىتانيا گوتبووى، "دلنىام لە روانگەي رووسەكانەو هىچ شتىك لە هيزدارى گەرەتر نىيە و هىچ شتىكىش لە لاوازى بىن نرخت نىيە، بەتايەت لاوازى سەربازى." 66 سال دواتر، فلادىمىر پوتىن كە خەيالى گەراندىنەوئەي شكووى رووسىيى جارانى لەسەردايە، وەك ئەوئەي قسەكەي چەرچل پىشتراست بكاتەو، رووخانى يەكئىتى سۇفىيەتى بە گەرەترىن كارەساتى جىپۇپۆلەتىكى سەدە ناوبردبوو.

رووسيا ئىستا لە شەرىكى گەرم و ساردايە لەگەل ئەمرىكا و ئەوروپا، زىادەرپۇي نىيە ئەگەر بىزم بەشىكى ئەوئەش پەيوەندى بە سەرما و جوگرافياو هەيە. رووسيا جوگرافيايەكى پان و بەرىنى هەيە و بە 17 مىلئون و 125 هەزار كىلۇمەترى دووچاوه، گەرەترىن ولتاي دنيايە كە نزيكەي دوو هىندەي ئەمرىكا و نزيكەي 40 هىندەي عىراقە. بەپنى هەندىك پىوەر، تەنەت لە سەدەي 21 يشدا شەش رۇژ پىويستە بۇ ئەوئەي ئەمسەر تا ئەوسەرى بىپىوى. ئەمەش گىرفىتىكى ئەمىنى بەردەوامى بۇ كرىملن دروستكردوو، چونكە پاراستنى ولتايكى فراوان وەك رچەشكىنى بەفرى زستانان، كارىكى سەخت و دژوارە، بەلام ئەمە بۇ ئەو هيزانەش كىشەيە كە دەبانەوى رووسيا بكرن، چونكە كرتنى ولتايكى پان و بەرىنى وەها، پىويستى بە هيزىكى گەرەي مرۇيى و توانايەكى لۇجىستىكى گەرە و دەرەقەت هاتنى سەرماي تاقەتپرووكىنى سىبرىيىيە هەيە بۇ ئەوئەي سەربازەكان رەق نەبەو.

ئال. ف. چيو (Allen F. Chew) لە لىكۇلنىنەوئەيكدا سەرماي زستان وەكو زەنراللىكى سوپاي رووسيا ناودەبات كە لە 1708، 1812 و 1941 دا شكىستى بە لەشكركىشىيەكانى كارلى دوانزەيەم پادشاي سوئىد، ناپلئون و هىتلەر هىنا كە زۇرىك لە سەربازەكانىان لە سەرماي رووسيا رەقىان برىبوو. هەلبەت سەرما بۇ جىپۇپۆلەتىكى رووسيا تەنيا دۇست نىيە بەلكو دووژمنىشە و دەست و قاچى بەستووئەو و ناھىلنى هيزىكى گەرەي دەريايى پىكەو بىن كە وەك زۇرىك لە تىورىزانەكانى شەپ باسيان كىردوو، مەرجىكى بوون بە هيزى هەژمووندارى دنيايە. زۇرىك لە بەندەرەكانى رووسيا يان كىشەي سەھۇلەبەندانىان هەيە يان لە گەرەويەكەو دەگەنە دەرياي ئازاد كە لە كۇنترۆلى ولتاتانى دىكەدایە. بەندەرى فلادى مۇستوك كە گەرەترىن بەندەرى رووسىيە، لە رىي دەرياي ژاپۇنەو دەگاتە ئۇقىانوسى ئارام كە ئەويش هاوپەيمانى ئەمرىكايە. بىجگە لەو، ئەو بەندەرە لە سالىكدا چوار مانگ دەبەستى و بە بىن كەشتى سەھۇلشكىن كارى رووسيا تەنەت بۇ بازركانىش كىرفتى تىدەكەوئىت. لە مىلى رۇژئاواشەو گەمىيە سەربازىيەكانى رووسيا لە سانت

پیترسبۇرگ دەتوانىت لەپى دەرياي بالتىكەو بەگەنە ئۇقىاننوسى ئەتلانتىك، بەلام پىويستە بە گەرووى ئۇرساندا برون كە لەنيوان سويد و دانىمارك داہە.

ئەمە بىجگە لەوہى، كە لە دواى ئەندامبوونى سويد و فىنلاندا، ھەر ھەشت و لاتەكەى دىكەى كەنارى دەرياي بالتىك ئەندامى ناتون كە ھەر لە بنەپەتدا بۇ بەرەنگارىيى رووسيا دامەزراوہ. لە باشوورى رۇژئاواشەوہ دەتوانىت بەندەرەكانى خوى وەك نۇرۇوسىسك و ستواسۇپۇل (لە كرېميا) بۇ كارى سەربازى رىكبختا، بەلام بۇ گەيشتن بە دەرياي مەديتەرانە پىويستى بە رەزامەندىيى توركيا ھەيە كە ئەويش ئەندامى ناتويە. رووسيا لە بەشى باكوورى سنوررەكانى خويەوہ دەتوانىت بگاتە ئوقياننوسى ئاركتىك، بەلام لەويش دووژمىكى ھەميشەيى خوى لى مەلاس داوہ و لە سالىكدا چەندىن مانگ بەندەرەكانى وەك مۇرمانسك لە باكوور دەبەستى و لە كاربان دەخات.

لە كاتى گەرانەوہم دا بۇ ھۆتىل، شوينىكى نزيك مۇسكو سىتى يان لە نيوہراستى شارم بىنى كە درونى ئۇكرانييەكان لىيى داوو. درونىش نەبىت رووسيا جوگرافيايەكى بەرن، رووبارى زور گەورە و دوللى فراوانى نييە كە وەك بەرەستىكى سرووشتى رى لە پىشپەويى ھىزىكى دەرەكى بگرىت. كاتىك ئەمانە ھەموو دەخەيتە پال يەك، ئەوسا تىگەيشتن لە سياسەتى دەرەوہى رووسيا لە ئەوروپاي رۇژھەلات، شەرەكانى ئۇكرانيا، جۇرجيا و سووريا ئاسانتر دەبىت. پىدەچن يەكەمجار كارتونىستىكى بەرىتانى ورچى وەك سىمبوولى رووسيا كىشابن، بەلام رووسەكانىش ئەمەيان پى خراب نييە. ويئەى ورچ لەسەر لۇگوى پارتەكەى پووتىن و لەسەر لۇگوى لانيكەم سى شارى ئەو و لاتە ھەيە. ئەوان ورچ بە مىدقەد و اتا «ھەنگوين خور» ناودەبەن، كە ھەم ژىرە ھەميش بەھىز، ھەندىك جار دەخەوي، بەلام كاتى توورە دەبىت دۇ و دۇشاو تىكەل دەكات، ئىستاش يەكك لەو ساتانەيە كە رووسيا لە رۇژئاوا توورەيە.